

na preroške moči, še toliko bolj srhljivi. Knjiga je namreč nastala šest let po prvi svetovni vojni in šestnajst let pred njegovo smrtjo.

Le ljubezen ostaja pri njem to, kar je, brez zlovešnih podtonov in skrivalnic, celo brez vsakršnega kamna spotike. Benjaminova biografija ohranja fascinantno galerijo velikih ljubezni, čeprav se ga ženske njegovega življenja spominjajo kot aseksualnega. Po preteklih skoraj osmih desetletjih, ko rokopisna zapuščina preglasi stare čenče in škandale, pa je ostalo le še pričevanje o resnično ljubečem človeku. Ciniku, ki izjavlja, da "družina je trhla, temna zgradba, v katere stenah in kotih so se usidrali najbolj podli insekti", se ob kaki drugi priložnosti lahko zapiše, da "nekega človeka pozna samo tisti, ki ga ljubi brez pričakovanj." In tako smo na sledi velikodušnemu predajanju, ki, tako kot v njegovem delu, kljub vsemu bogato uspeva. Benjaminova etika je v vseh pogledih etika velikih. Tako se je lahko ob kroničnih polomijah tako v ljubezni kot karieri dokopal do drže, ki ga je vredna in kakršno prepoznavamo v vsem, kar je kdaj koli zapisal. "Velikim pomenijo dovršena dela manj kot pa tisti fragmenti, s katerimi se njihovo ustvarjanje vleče skozi življenje. Kajti samo šibkejši, bolj raztresen, se brez primere veseli dokončanja, s čimer se spet počuti podarjen svojemu življenju. Kajti geniju padejo same od sebe vsakokratne cenzure, težki udarci usode kot nežno spanje v marljivost njegove delavnice."

Miloš Mikeln: *Poročnik z Vipote*. Slovenska matica 2002.

Deseti november 1942. Gornjegrajska žandarmerijska postaja. *Poročnik z Vipote* stopi na sceno v impresivnem, obvladanem, domala elegantnem prizoru. Njegovo ime, Samo Knez, ničesar ne pove, klavrno stanje, v katerem je bil priveden, navaja na napačne zaključke. Svoje nizko kotirane zaslisevalce (neprespane orožnike in dežurnega podčastnika) pa z eno samo učinkovito potezo in brez ene same odvečne besede pripravi do tega, da domala pokleknejo pred njim. Nesrečni žandarji se zdaj lomijo ob razliki med Reichsicherheitshauptamt, Auslandsnachrichtendienst ter Gendarmeriebatallion Alpenland, Samu pa so odprta vsa vrata v tedanji *privilege club*: namesto ušive deke v arestu ga čaka peneča kopel v hotelu, babure s kljukastimi križi na rokavih pa prekleto pohitijo, da bi mu čim bolj mehko postlale. Filmsko. In ker mladec poleg prepustnice, ki odpira vsa vrata, premore tudi nabildano rasno lepoto, si je treba le še zamisliti igralca, ki bi bil sposoben upodobiti to čudo. Morda Schwarzenegger v mladih letih? Če bi se seveda lahko zanesli, da nemško govori vsaj pol tako dobro kot S. K., petindvajset let, visoke rasti, telesno zdrav. Njegova pojava je dovršena celo v lirskih mimobežnostih, v hipnem spominu na bralca še neznanu mrtvo žensko, pa spet drugače v prizoru z zardevajočo pripadnico Hitlerjugenda. Presenečenja, ki sledijo, še stopnjujejo intrigantno mediageničnost, ki se zaključí sredi do tedaj še nenačetelega dunajskega razkošja.

A kaj, ko prvemu poglavju ponavadi sledi drugo, avtorja pa v tem primeru čaka težka naloga, da pojasni, od kod slovenskemu rodoljubu (ki po značaju menda niti ni kakšen poseben junak) poznanstvo z visoko nacistično živino. Začetni tempo je izgubljen, kar samo po sebi še ni obžalovanja vredno, s strani avtorja pa je le zaznati določeno oklevanje. Skrivnostni namigi se iztečejo v obširne razlage, ki sicer niso dolgočasne, je pa tudi res, da se jim prav nikamor ne mudi. Filmsko freskantskih, epsko ubranih in v vseh medijih velikopotezno zvenečih prizorov je še kar nekaj, se pa vse bolj izgubljajo med faktografijo zgodnjih štiridesetih let, ki se pričinja že v predokupacijski Ljubljani. Kar je obetalo postati akcija, je zdaj nostalgija: Ljubljana, kakršne ni več, se predstavi v vsem sijaju svoje nekdanjosti. Samo Knez se izkaže za kar najbolj pripravnega vodiča, saj je bil v svojem času očitno priča tako rekoč vsemu, kar se je omembe vrednega dogajalo. Tako se ob robu zornega kota nekoga povsem fiktivnega pojavljajo resnične osebnosti: Bojan Adamič, ki je s svojim orkestrom igral jazz v Kazini na Bledu, oba Vodnika, Kocbek in Vodušek na literarnem nastopu, če omenim samo najbolj znane. Njegov oče je bil naročen na Modro ptico, Hram, Dejanje in celo Sodobnost (!). Niti športnih izidov ne manjka: "Bil je zraven, ko je marca šestintridesetega Avstrijec Sepp Bradl v Planici skočil svetovni rekord, sto en meter, in ko je Albin Novšak potegnil jugoslovskega na devetinosemdeset metrov ..." Vse do poslovilnega pisma župana Ivana Hribarja (ki je napravil samomor) in *Slovenske kuharice* častite Felicite Kalinšek.

Pieteta, s katero obuja leto 1941, pa ga sili v še večjo natančnost, in to obsedenost je mestoma začititi kot dolg do mučeniške preteklosti. Kronologija je neizprosno vestna, med drugim se lahko poučimo, da so Italijani v noči med petindvajsetim in šestindvajsetim julijem "porušili oba Karađorđevića na konjih, Petra I. Osvoboditelja pred magistratom in Aleksandra I. Zedinitelja v Zvezdi". In kaj se je dogajalo "zadnje dni julija, devetindvajsetega zvečer". Pa prvega avgusta in šestega oktobra. Do jeseni je bilo mogoče naštetih "69 napadov na posamezne vojake in postojanke, 28 sabotaž na železnici in 39 na telefonskem in telegrafskem omrežju, dva napada na vojaška skladišča, 32 primerov skrivanja znatnih količin orožja in eksploziva, 15 ubojev in poskusov uboja slovenskih sodelavcev oblasti, 188 primerov širjenja letakov". Enako kot dogodki so pazljivo dokumentirani tudi vsi (?) tedanji "rešitelji" slovenskega naroda. Morebitne ljubitelje preverjanja čakajo veliki užitki, vsi ostali pa raje ostajamo brez komentarja. Seznam se namreč pričinja z Natlačenovim predlogom, seveda zavrnenim, da bo Slovenija pristopila k osi Rim – Berlin, če ji ta prizna *samostojnost*, z njegovo podobno neučinkovito Slovensko legijo, pa Prebujeno Slovenijo, katoliškimi stražarji in tako naprej do skrajne desnice, kjer se spisek zaključi s Slovenskim narodnim gibanjem (nastalim iz mladcev Kristusa Kralja, organizacije Katoliške akcije). Na drugi strani pa je tako Sokolska legija (kasneje pridružena četnikom Draže Mihailovića), mlada JNS s skupino Nova Jugoslavija in najaktivnejša Stara pravda, zaradi simpatij do zahodnih zaveznikov in tudi četnikov kmalu izključena iz OF.

Glede komunistov nas, tako kot Sama, pouči šturmbanfirer osebno: "Sklepi kongresa jugoslovanske partije v Dresdnu leta osemindvajsetega, našel sem jih v gradivu, ki sem ga pregledoval pred potjo sem dol, kongres je bil v Nemčiji, da je naša policija lahko vestno zbrala vse papirje na kup: vojaški poraz dežele izkoristiti za revolucijo. Vidiš, vse imamo v aktih, vse vemo." Z zadovoljno pripombo, da smo Slovenci vendar miroljuben narod in da nikogar ne sovražimo. Osvoobodilna fronta je kasneje še enkrat ocenjena skozi pripombo pametnega in poštenega starega župnika, ki se spotakne ob dejstvo, da si je "prilastila predstavništvo vsega naroda – za to pa na nobenih volitvah ni bila izbrana. In obenem je to vojna napoved vsem poštenim domoljubom, ki niso v osvobodilni fronti, in gotovo je tudi takih, ki pač nočejo skupaj s komunisti v OF, dosti." Svoje pove tudi anekdota, pa naj bo resnična ali izmišljena, kako so Moste priključili k Sovjetski zvezi. "Nakar je mestni komite poslal tja aktivista in ta jim je ukazal, naj Moste nemudoma priključijo spet k Sloveniji, in za kazen bodo takrat, ko bo Slovenija res vstopila v Sovjetsko zvezo, Moste zadnje na vrsti ..."

Domobranska propaganda? Še zdaleč ne. Tako kot se tudi k partizanom v tem romanu zabrede "bolj nehote kot namenoma". Najbolj iskrena pozicija je bila, kot kaže, neodločena, in morda je ob vsem govorjenju o stvari še premalo očitno, da se je bilo poštenemu človeku v tistih časih težko odločiti. Ob tako pestri ponudbi odrešenikov se je bilo mogoče celo vprašati, če sploh hočemo biti odrešeni, in si enkrat za spremembo iskreno zaželeli mir pred nenehnim reševanjem človeštva. Če že koga, potem ima avtor v čisljih edinole zdravo kmečko pamet – in prav tej da do besede skozi različne osebe. Poštena inteligenca preprostih ljudi je v prečudnem nasprotju s slepoto in neumnostjo politike (tako lokalne kot tudi svetovne). Še posebej v času, ko ima med sabo do konca skregana Slovenija poleg same sebe še dva nova sovražnika (sovražna tudi drug drugemu): nemški nacizem in ruski boljševizem. Dva sovražnika, ne pa tudi sreče, da bi se tadva pobila med sabo, nas pa pustila pri miru.

Do konca romana ima Samo (ponovno) možnost za kariero bolj žanrske sorte, Mikeln pa si ob tem privošči celo nekaj pikanterij. Z užitkom namreč komentira imidž posameznih vohunk in se kar se da tehtno sprašuje, če je Mata Hari že zastarela, tako kot se mu zdi neznanica nemška agentka že kar preveč vsiljivo lepa. V mejah možnosti se namreč vendarle ohranja vzdušje tedanje črno-bele kinematografije in filmskih tednikov. Čeprav Samo, da ne bo pomote, ostaja ustrezno resen, raje se prepriča, da domača scena, kjer je brezupna naivnost enako pogubna kot strupeni fanatizem, v svetovnem merilu ni nobena posebnost. Grotesknosti se dogajajo namreč povsod. Glede Nemcev je tako ali tako jasno, da jih "vodi bolna pamet, zato jih bo vzel hudič in to vedo in jih je strah." Razvoj dogodkov niti zaveznikom ni vedno v čast: tako so Združene države stopile v drugo svetovno vojno prav lahkomiselno, tako rekoč brez obveščevalnega zaledja, o posledicah pa seveda lahko samo ugibamo. Čeprav krivda seveda ni tolikšna, kot si jo je nakopala nevtralna Švica z zavrnitvijo prebeglih Židov (pod pritiskom lastne "sitne in skopuške javnosti"). Surova

logika narodov pa je nekaj drugega kot enkratna človečnost posameznikov. In tako celo partizanski komandant najde priložnost, da se vpraša, "koliko spodobnosti in navadne človečnosti si človek lahko dovoli. Koliko pa mora biti trd in surov, tudi če mu ni do tega. Če bi veliko rajši bil prijazen in ljubezniv."

Je namen romana razkriti *največjo prevaro te vojne*? Ali opisovati povsem zasebno stisko, okoliščine pač, ki iz "zlatega dečka" napravijo moža? Preigravati najbolj ironične situacije, ki jih omogoča vojna? Pustiti do besede vsem slovenskim "resnicam"? Spekulirati, kdaj je v resnici že propadla slovenska sprava? In obenem oživljati arhivsko gradivo, morda znova vzbuditi zanimanje zanj? Prava junakinja romana je namreč gospa Evropa osebno, zdaj kot Kosovelova umirajoča kraljica in kdaj drugič kot krvoločno zmešana coprnica.

V resnici gre za vse to in še kaj več, opisani pa so časi, ko človek vedno stori narobe, pa kar koli že stori. Ko sta tudi sreča in nesreča še bolj krivični, še bolj slepi kot ponavadi. "Kaj je tem stoletjem, da je porodilo milijone slepcev, kako to pride, kako se to zgodi?"

